

КОЛЕКТИВ ЗА
ОБЩЕСТВЕНИ
ИНТЕРВЕНЦИИ

СТЪП- КИ КЪМ СОЦИАЛНАТА ДЪРЖАВА

Ваня Григорова
Калин Първанов

ПРЕДИЗБОРНО И СЛЕДИЗБОРНО ЧЕТИВО
ЗА ИЗБИРАТЕЛИ,
КАНДИДАТИ ЗА ТЕХНИЯ ГЛАС,
АДМИНИСТРАТОРИ,
НАСТОЯЩИ И БЪДЕЩИ УПРАВЛЯВАЩИ

Ваня Григорова
Калин Първанов

11 СЪПКИ

към
социалната
държава

ROSA LUXEMBURG STIFTUNG

Тази публикация е възможна с подкрепата на Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe, със средства на Министерството на външните работи на Германия. Тази публикация или части от нея могат да бъдат използвани безплатно, стига коректно да бъде упомената оригиналната публикация. Тази книга не е предназначена за търговски цели и нейната продажба и/или препродажба е забранена.

© Ваня Григорова, Калин Първанов, автори

Огнян Касабов, коректор

© Росица Ячкова, художествено оформление

© „Колектив за обществени интервенции“

КОИ
София, 2022

ПРЕДИЗБОРНО И СЛЕДИЗБОРНО ЧЕТИВО
ЗА ИЗБИРАТЕЛИ,
КАНДИДАТИ ЗА ТЕХНИЯ ГЛАС,
АДМИНИСТРАТОРИ,
НАСТОЯЩИ И БЪДЕЩИ УПРАВЛЯВАЩИ

По Конституция България е демократична, правова и социална държава, но повече от 30 години след приемането на основния закон много от заложените в него текстове остават с пожелателен характер.

Така например член 14 от Конституцията гласи: „Семейството, майчинството и децата са под закрила на държавата и обществото“. Същевременно държавата не отпуска детски надбавки за всички деца. Платеното майчинство у нас е най-дълго в света, но често размерът му, особено през втората година, не позволява пълноценното отглеждане на дете.

Според чл. 16 от Конституцията „трудът се гарантира и защитава от закона“. Реално обаче заетостта не е гарантирана, а сигурността на работното място все повече се ерозира с форми на „гъвкава заетост“. Поради това, както и заради нивата на възнагражденията у нас, около два милиона българи предпочитат да работят извън родината си.

Ще цитираме и чл. 51, ал. 1: „Гражданите имат право на обществено осигуряване и социално подпомагане“. Те обаче са законово принудени да правят вноски в частни пенсионни дружества, които подкопават общественото осигуряване. Достъпът до социално подпомагане пък е препречен с безброй бариели, а размерите му са символични. В резултат малко над 1% от българите получават социални помощи.

България остава трайно на дъното на Европейския съюз по доходи, особено по трудови възнаграждения. За сметка на това сме трайно на незавидния връх не само по бедност, но и по размер на неравенствата в обществото. Емиграцията, особено трудовата, остава на високи нива и подкопава бъдещето на страната.

Въпреки всичко това **огромната част политици и парламентарно представени партии продължават да не виждат слона в стаята**. Те предпочитат да търсят проблема в недостатъчно добре функциониращата „демократична“ и „правова държава“, заобикаляйки доказания факт, че **работещи демокрации са социалните държави**. Именно такива държави гарантират относителна хомогенност на обществата и ги предпазват от крайно опазаряване на всички отношения, включително на волеизявлението на гражданите.

И докато понятията „демократична“ и правова „държава“ често се ползват като предизборни гъвки-залъгалки, то „социална държава“ продължава да отсъства от фокуса на предизборните кампании, включително на провешите се през 2021 и 2022 г. През 2023 г. предстоят нови избори – местни, а може би и парламентарни. От тях ни дели зима, която обещава да бъде тежка за огромното мнозинство обикновени хора у нас.

За да се изпълнят със смисъл и да се прилагат ефективно текстовете на Конституцията, ние – граждани и избиратели, трябва да настояваме кандидатите за управлението и парламентарно представените партии да предприемат конкретни стъпки. В следващите редове предлагаме някои дълго чакани, често безспорни мерки, за които никое правителство няма време, воля, дори желание. Те обаче биха били сериозни стъпки към изпълване със съдържание на понятието „социална държава“ и към прилагането му на практика.

Без тях, обществото ни е обречено да се върти в спиралата на бедността, неравенството и разпада.

1. Увеличаване на минималната работна заплата (МРЗ)
2. Въвеждане на необлагаем минимум
3. Да се премахне максималният осигурителен доход
4. Частните пенсионни фондове – само на доброволен принцип
5. Платеното майчинство – адекватно за издръжка
6. Детски надбавки за всички деца!
7. Достъпът до социално подпомагане да се определя спрямо чистите, не спрямо brutните доходи
8. Данъчното облекчение за деца да стане постоянна мярка
9. Гарантираният минимален доход да се изравни с линията на бедност
10. Когато срещу социалната помощ се полага труд, тя да е поне в размер на МРЗ
11. Енергийни помощи поне за 300 kWh – колкото е средномесечното потребление на едно домакинство

1. УВЕЛИЧАВАНЕ НА МИНИМАЛНАТА РАБОТНА ЗАПЛАТА (МРЗ)

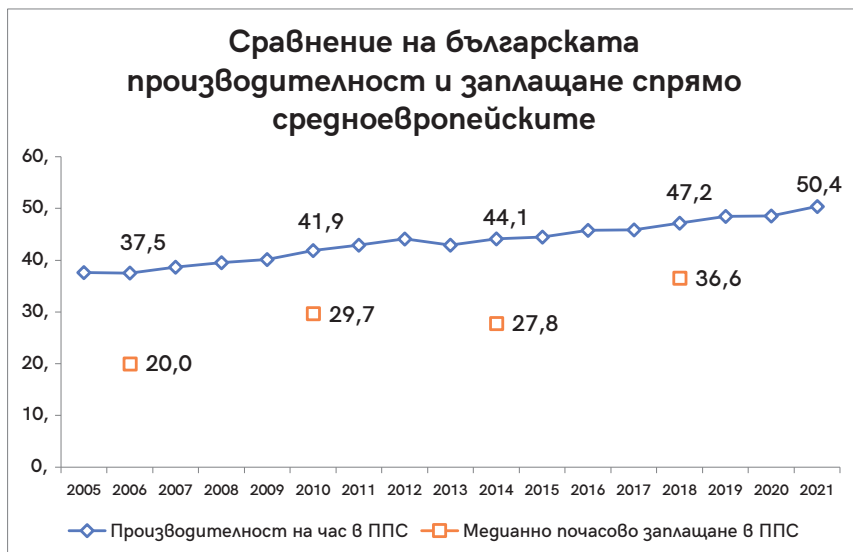
Защо това е важно? Защото в една пазарна икономика и в ситуация на свободно договаряне на заплатите увеличението на МРЗ е един от малкото инструменти, с които правителството разполага, за да оказва влияние върху трудовите възнаграждения. **Вдигането на МРЗ косвено оказва натиск върху работодателите за увеличаване и на останалите възнаграждения.** Макар и неофициално, размерът на майчинството през втората година от отглеждане на детето също е свързан с нивото на МРЗ.

15 години след влизането на България в Европейския съюз минималното трудово възнаграждение у нас остава най-ниското в целия съюз както в абсолютна стойност, така и в покупателна способност. Нека си спомним, че обещанията, с които влязохме в ЕС и с които ни съблазняваха, включваха достоен живот и труд, а не обезлюдяване и трудова миграция. За да започнем да стопяваме огромната пропаст между нас и западно-европейските държави първата, най-бърза и най-лесна (включително демографска) мярка е ежегодното увеличаване на МРЗ. Замразяването на заплатите, особено в ситуация на бурно нарастваща инфлация, е пагубно.

- МРЗ сега е 710 лв. С оглед на натрупаната инфлация и препоръките на Европейската комисия тя трябва да достигне поне 850 лв., което през 2022 г. очевидно няма да се случи.
- Чистият размер на МРЗ след данъчни и осигурителни удържки е 551 лв.

- Производителността на труда на един български работник за един час в паритет на покупателна способност през 2018 г. е 47,2% от средноевропейската такава, докато заплащането ни е 36,6% от средноевропейското.

Другият начин за увеличаване на заплатите е те да се договарят между работника и работодателя в конкретното предприятие. При ниското ниво на синдикализация у нас обаче отделният работещ няма голяма преговорна сила. Най-често той не успява да получи желаното увеличение, каквото може да залегне в един колективен трудов договор при наличието на силен синдикат.

2. ВЪВЕЖДАНЕ НА НЕОБЛАГАЕМ МИНИМУМ

Данъчната система олицетворява ценностите, които преобладават в дадено общество. Няма справедлив обществен ред с несправедлив данъчен модел. А за това колко справедлив е българският модел на данъчна система говори фактът, че след реформите от 2007-08 г. данъчната тежест за най-богатите е намалела с 32%, докато за гражданите със средни доходи се е покачила с 463%.

Особено потърпевши от тези политически решения са хората с най-ниски заплати, които до 2008 г. са напълно освободени от облагане върху доходите си, но след това са задължени да плащат данък от 10%. В момента работещите за минимална заплата от 710 лв. взимат реално с 62 лв. по-малко поради данъчни удържки.

Но съгласете се, че ако взимаш по 4-5 хиляди лева месечно едва ли дори ще усетиш еднократен харч от 60-70 лв., докато за хората с минимални доходи такава удържка още преди да са взели заплата е болезнено осезаема. В такова положение са около половин милион български граждани.

Затова решението е едно: необлагаем минимум (в размер на минималната работна заплата), при това за всички български граждани! Казано другояче - първите 710 лв., спечелени от всеки работещ човек, не бива да се облагат. Оттам нататък всеки допринася за личното и общото благо според силите и възможностите си!

Въвеждането на необлагаем минимум беше обещано от всички партии в последната управляваща коалиция, но за това „не стигна време“, въпреки че коалицията

на два пъти приемаше държавен бюджет. Така България остана единствената държава в ЕС без данъчни отстъпки за хората с най-ниски доходи.

Прехвалените ниски данъци у нас останаха ниски само за богатите.

3. ДА СЕ ПРЕМАХНЕ МАКСИМАЛНИЯТ ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД

Малцинството печеливши от сегашната данъчна система често прикриват своя материален интерес зад високопарни фрази. В сегашното положение привиждат дори „справедливост“. Справедливо било, според тях, всеки да плаща 10% данък върху всеки свой доход – така правилата били ясни, нямало изключения за никого, пък и системата лесно се администрирала.

Същите обаче гузно мълчат, щом стане дума за осигурителната система, където **всички плащаме еднакви вноски за здраве и пенсия, но... до един момент**. Този момент настъпва, щом някой спечели 3400 лв. Оттам нататък той спира да плаща осигуровки върху горницата. Тоест, може да получавате и 10 000 лв., може и повече, но се осигурявате върху 3400 лв. Къде отидоха „справедливостта“ и еднаквият дан и критерий за всички?

Ето това в съвкупност се нарича „регресивна система“ – система, отнемаша доход от по-слабите и поощряваща по-силните, обратно на прогресивната. Ще го обобщим с една поговорка: „Болен здрав носи“. Но национално благоденствие е възможно само тогава, когато „големите“ и „малките“ са еднакво отговорни

към данъчните и осигурителни задължения, които е справедливо да понесат.

Съществуват изчисления, че към 2019 г. заради наличието на максимален осигурителен праг 3 милиарда лева годишно не влизат в обществените пенсионни и здравни фондове. Само за сравнение – бюджетът на всички програми на Агенцията за социално подпомагане за настоящата година е 1,983 млрд. лв.

Има и политици, които виждат проблема, но се колебаят да предприемат смели стъпки за решаването му, защото знаят, че насреща ги чака мощен лобистки натиск. Последното редовно правителство вдигна максималния осигурителен праг, повишавайки го с 400 лв. Макар скромния размер и закъснелостта на повишението, шумът срещу него беше оглушителен. Според лобистите така се прогонват „успелите, предприемчивите и високоценени IT-специалисти“ от България. Но чакайте – те нали вече „избягаха“ от страната, когато преди няколко години едно друго правителство въведе незначителен данък върху големите банкови спестявания? Поне така твърдяха и тогава същите тези лобисти.

4. ЧАСТНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ – САМО НА ДОБРОВОЛЕН ПРИНЦИП

Всеки български гражданин, който сега започва работа, трябва да избере някой от т.нар. „универсални пенсионни фондове“ (УПФ), в който да се осигурява, наред с обществения Национален осигурителен институт. Неизбралите фонд в тримесечен срок се разпределят служебно между регистрираните УПФ. Така

българският законодател е гарантирал „клиенти“ на частните пенсионни фондове още на входа на осигурителната система.

През 2021 г. 72 501 граждани са започнали да се осигуряват за първи път, а **93,6% от тях са разпределени служебно към частни фондове**. Тези хора или не знаят нищо за допълнителното задължително осигуряване и не могат да направят информиран избор, или не желаят да се осигуряват в тези дружества, тъй като осъзнават рисковете, които поемат.

Първата възможност да се отървем от тези задължителни отчисления е предвидена едва след една година, когато имаме право да си прехвърлим партидата изцяло към НОИ. Вече публично оповестените рискове, до които води осигуряването в частни пенсионни фондове, включват:

- тежки загуби при финансови, икономически, екологични, военни кризи;
- минимална доходност, която може и реално да е била отрицателна;
- ниски пенсионни добавки и пр.

Следва да настояваме **да имаме право да избираме да не се осигуряваме в частни дружества** още в началото на трудовия ни път.

5. ПЛАТЕНОТО МАЙЧИНСТВО – АДЕКВАТНО ЗА ИЗДРЪЖКА

Платеното майчинство в България продължава 2 години и вероятно е най-дългото в света. През първата година размерът му е 90% от брутното трудово възнаграждение на жената, но не по-малко от минималната работна заплата. През втората година обезщетението за отглеждане на дете до 2-годишна възраст се определя ежегодно в Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване.

Майките са една от групите, нарочени за твърде облагодетелствани. Пробива си път тезата, че периодът на майчинство е „твърде дълъг“, жената се „депрофесионализира“, „губи трудови навици“, т.е. това обезщетение насърчава ретроградно поведение. Но тези, които разчитат основно на доходи от заплата, знаят, че **много от майките нямат алтернатива**.

Дори да искат да поверят грижите за децата си на друг, те не могат да си позволят да платят на гледачка; в столицата и част от другите големи градове няма достатъчно места в ясли и детски градини, а дори детето да бъде настанено в ясла, честите заболявания в крехка възраст не позволяват на майката да бъде пълноценен служител.

Ползваната от някои десни икономисти, работодателски организации и експерти риторика маргинализира майките и подценява усилията по раждане и отглеждане на следващи поколения български граждани. Основна нейна цел е намаляването на обезщетенията и на срока на майчинството без да се отчитат вредите, които това нанася върху демографската картина в страната, включително и върху работния по-

тенциал в бъдеще. И разбира се без да се отчита правото на достоен живот за майките и техните деца.

Затова е необходимо:

а) Майчинството през Втората година да е равно на МРЗ

Години наред платеното майчинството през втората година беше дори под минималната работна заплата. Понастоящем то е 710 лв., колкото е минималното възнаграждение за труд. Втората година от отглеждането на детето остава изключително несигурна във финансовото отношение, тъй като зависи от благоволенieto на управляващите да вдигнат МРЗ.

За да не бъде използвано това положение като „морков“ в предизборните кампании и бъдещите майки да знаят на какви доходи ще могат да разчитат, обезщетението за отглеждане на дете до 2-годишна възраст (**платеното майчинство**) следва да бъде записано в **Кодекса за социално осигуряване**. И то следва да бъде поне в размер на минималната заплата за страната.

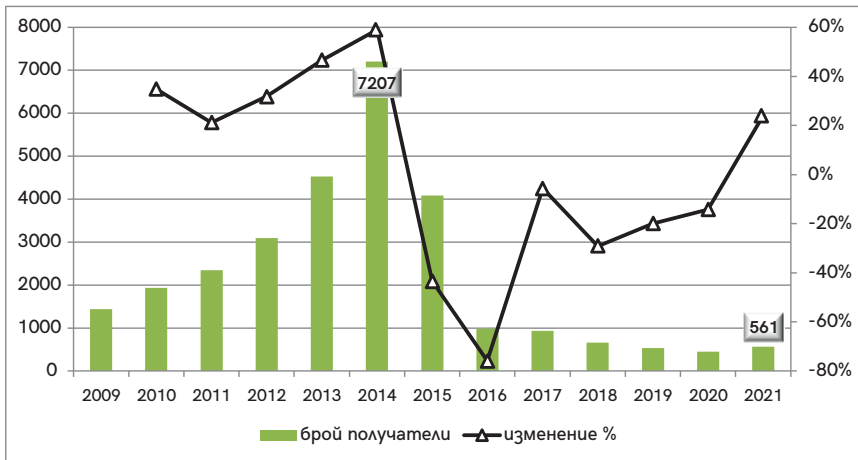
б) Майчинството за майките-студентки да се увеличи до МРЗ

Майките-студентки, които следват редовно и не работят, поради което не са осигурени, нямат право на обезщетение за отглеждане на дете. Те получават само еднократна помощ вместо майчинство.

Това подпомагане е въведено през 2009 г. Размерът на помощта е 2880 лв. и се полага на студентки, които учат в редовна форма на обучение. На месечна база това означава, че **майката-студентка получава по**

240 лв., колкото е минималната работна заплата към годината на въвеждане на помощта.

Доходът не се взема предвид при отпускане на тези средства. Първоначално броят на получателите нараства ежегодно, като през 2014 г. бележи ръст от 59%. Съмненията за злоупотреби – а именно, че бременни започват да следват, само за да получат тази помощ, след което прекратяват следването си, водят до промени в нормативната уредба. Така броят на отпуснатите еднократни помощи за студентки през 2015 г. бележи огромен спад – с над 43%.

Въпреки че броят на получателите на тази помощ беше намален многократно, размерът на плащането се запази. Т.е. майките-студентки получават своеобразно майчинство само за първата година в размер на 240 лв. месечно. Хуманността изисква то да бъде увеличено поне до размера на минималната работна заплата, което към настоящия момент означава 8520 лв. годишно, а защо да не бъде предвидена финансова помощ и през втората година. Децата на майките-студент-

ки имат същите потребности, каквито и останалите деца.

с) Майчинството през втората година да не се прекъсва, ако работодателят фалира

Реален случай: майка на дете на година и 10 месеца получава известие, че трябва да върне полученото през последните 4 месеца майчинство. Обажда се в НОИ, служителите на института потвърждават, че тя дължи обратно последните обезщетения. Майката разбира, че работодателят ѝ е изпаднал в несъстоятелност, а самата тя е останала без досегашното си работно място. Същевременно изплаща кредити, живее под наем.

Дори ситуацията да не е толкова тежка, е необяснимо защо се прекратяват плащанията на осигурено лице, което вече не е осигурено по силата на чужди решения и действия. Потърпевша е както майката, така и новороденото ѝ дете.

д) Неосигурената майка: може ли да се отглежда дете със 100 или 200 лв. месечно?

Това са месечни социални помощи, заместващи пълноценното майчинство. Получават се от жени, които нямат достатъчно осигурителен стаж (или нямат никакъв стаж) и при които доходът на член от домакинството е под 610 лв. Тези помощи се предоставят и за отглеждане на дете с увреждания. В такива случаи продължителността им е 2 години и доходът на семейството няма значение.

Размерът на помощта беше замразен на 100 лв. месечно повече от десет години, макар че инфлацията от януари 2007 г. до януари 2021 г. бе почти 44%. Еже-

месечното подпомагане беше увеличено чак през 2021 г. и понастоящем е в размер на 200 лв. Но отново е твърде далеч от стандартното платено майчинство.

През 2021 г. 12 226 майки са получавали помощ за отглеждане на малко дете, понеже не са изпълнявали критериите за пълноценно майчинство. Едва 1 393 средномесечно са получавали помощта си не в пари, а под формата на ваучери – толкова са случаите на непълнолетни майки, въпреки непрекъснатите внушения, че почти всички неосигурени майки са такива.

Не спират и внушенията, че „неосигурените майки“ нямат никакъв принос към обществото, въпреки че значителна част от тях са работили, макар и в сивата икономика. А това е проблем, засягащ и осигурените жени заради нежеланието на всички управляващи да се борят със сивия икономически сектор, който съставлява почти една трета от цялата икономика на България.

Често получаваното майчинството е по-ниско поради факта, че работещите са били осигурявани на по-ниски суми, отколкото реално са получавали като трудови възнаграждения. Жените разбират, че това е проблем, едва когато им се наложи да си вземат отпуск по майчинство, болнични или когато останат без работа.

Да припомним ключови критерии за определяне на достъпа до и размера на майчинството:

- майката трябва да има 12 месеца осигурителен стаж като осигурена за този риск;
- размерът се изчислява за периода от 24 календарни месеца, предхождащи месеца на настъпване на времен-

ната неработоспособност поради бременност и раждане;

- майката трябва да е осигурена към момента на настъпване на риска.

Последното изискване е и най-голямото предизвикателство. Дори майката да е работила 12 месеца, че и повече, ако няма трудов договор (тоест, не се осигурява) към момента на отглеждане на детето, това я лишава от получаване на майчинство. А тя може да няма договор, включително защото нейният работодател я е освободил в началото на бременността ѝ.

Майчинството във всички случаи следва да е поне в размер на минималната работна заплата.

6. ДЕТСКИ НАДБАВКИ ЗА ВСИЧКИ ДЕЦА!

Преди 2002 г. детски надбавки се изплащат за всички деца в България, без значение какъв е доходът на родителите им. Всеобщите надбавки са премахнати под натиска на Световната банка и Международния валутен фонд. Исканията на двете финансови институции са едно от условията за отпускане на заем на страната, който да подкрепи прословутите „структурни реформи“.

До онзи момент преди 20 г. месечните помощи за отглеждане на деца се изплащат към заплатите на родителите без излишна бюрокрация. В допълнение общественото мнение е категорично против подобна реформа, която разделя децата. След години натиск финансовите институции все пак успяват да наложат

тази мярка, въпреки първоначалния отказ на правителството.

През 2022 г. семействата със средномесечен брутен доход на член над 610 лв. за последните 12 месеца нямат право на добавки за отглеждане на деца до 18-годишна възраст. Тази граница се определя ежегодно със Закона за държавния бюджет. За да получат помощта, ако отговарят на условията, родителите подават набор от документи в агенция „Социално подпомагане“. За целта трябва да бъдат изпълнени редица допълнителни критерии като: детето да ходи на училище или в подготвителна група в детска градина, да е ваксинирано, да няма неизвинени отсъствия. Държавата принуждава семейството да докаже всичко това, за да може то да получава по едни стопяващи се 40 лв. месечно. Комбинацията от бюрокрация, загуба на време и унижение отблъсква немалко родители да си поискат полагащата им се помощ.

През последните години бяха направени няколко основни промени. Първо бяха въведени две доходни граници. Така например през 2022 г. семействата със средномесечен доход на един член до 510 лв. получават пълния размер на надбавката. А за семействата с доход между 510,01 лв. и 610 лв. включително получават 80% от нея.

На второ място грастично бяха намалени детските надбавки след трето дете. Така при четвърто дете семейството получава 10 лв. месечно в повече спрямо при трето, а за всяко следващо по 20 лв. Основният аргумент за подобна реформа беше, че така се насърчава тридетният модел. Всъщност промяната в

условията по-скоро наказва семействата с 4 и повече деца, отколкото насърчава тези с 3 деца.

Бяха санкционирани още по-тежко семействата, чиито деца имат повече от 5 неизвинени отсъствия от училище, като помощта вече им се отказва в продължение на една година от регистрирането на отсъствията. Тази санкция засяга само най-бедните домакинства. Ако дете от семейство, което не получава социални помощи, отсъства от училище, то не се наказва финансово от държавата.

Голяма част от семействата с ниски доходи не могат да покрият критериите, за да получат така необходимите им детски надбавки. Например **семейство с един родител и едно дете ще получи отказ, ако родителят получава малко над 1220 лв. брутно трудово възнаграждение**. А това се равнява на разполагаем доход по-нисък от 950 лв.

По същество до 2002 г. т.нар. обезщетение за отглеждане на дете до завършване на средно образование е демографска мярка. След това се превръща в социална помощ. Ако родителите на всички деца получават детски надбавки, без да е нужно да покриват доходни критерии и да преминават през тежки проверки, България отново ще има една демографска мярка по подобие на развитите европейски държави.

7. ДОСТЪПЪТ ДО СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ ДА СЕ ОПРЕДЕЛЯ СПРЯМО ЧИСТИТЕ, НЕ СПРЯМО БРУТНИТЕ ДОХОДИ

В горния пример за детските надбавки се вземат предвид 1220 лв., а не 950, с колкото семейството реално разполага за издръжката на родителя и детето. Помощта би трябвало да се изплаща въз основа на нивото на реално разполагаемия доход, а не на номиналния. Същото се отнася и до определянето на достъпа до базовата социална помощ от 75 лв. на месец за най-бедните българи.

Това е допълнителна бариера до ключови приходи за децата и най-уязвимите социално граждани, която трябва да отпадне.

8. ДАНЪЧНОТО ОБЛЕКЧЕНИЕ ЗА ДЕЦА ДА СТАНЕ ПОСТОЯННА МЯРКА

Данъчно облекчение за деца е въведено от няколко години, но до пандемията от коронавирус то беше символично – от данъчната основа на родителя се приспаднаха 200 лв., което връщаше в домакинския бюджет на семейство с едно дете всичко на всичко 20 лв. годишно. Това е записано в чл.22в на Закона за данъка върху доходите на физическите лица (ЗДДФЛ).

Със Закона за държавния бюджет за 2021 г. сумата беше увеличена значително – от 200 лв. на 4500 лв. Това означава, че при едно дете в семейството се връщат 450 лв. в края на годината или при подаване на данъчна декларация в началото на следващата година. За 2022 г. сумата за приспадане от данъчната основа отново беше увеличена – на 6000 лв. за едно дете (600

лв. се връщат реално в семейството). Данъчните облекчения за деца с увреждания са още по-високи.

Всичко това обаче се прави година за година. ЗДФЛ не е променен, а там данъчното облекчение остава едва 200 лв. Настоящата ситуация прави облекчението за деца несигурни. Всяко следващо правителство ще действа ситуационно. Ако има избори или социално напрежение, ще увеличава възможните суми за връщане в домакинските бюджети. Ако мандатът е сигурен и стабилен едва ли ще има увеличения, напротив – всеки момент може да се върнем към 200 лв. облекчение на данъчната основа или 20 лв. на година на дете.

Тези злоупотреби и пазарлъци с ключова мярка за подкрепа на семействата трябва да се ограничат, като сумата за приспагане от данъчната основа в увеличения ѝ размер от 6000 лв. на дете следва да се заложи в ЗДФЛ и да се прилага всяка година.

9. ГАРАНТИРАНИЯТ МИНИМАЛЕН ДОХОД ДА СЕ ИЗРАВНИ С ЛИНИЯТА НА БЕДНОСТ

Основната социална помощ и механизъм за подпомагане в България се нарича „Гарантиран минимален доход“ и има много общо с бленувания от някои граждани Безусловен базов доход. Фактичeskата разлика между ГМД и ББД е, че при първия се преминава през подоходен тест, а при втория – не. Подоходният тест включва преценка дали и доколко кандидатът за помощта изпълнява заложените от законодателя критерии.

Размерът на гарантирания минимален доход (ГМД) се определя с постановление на Министерския съвет, който цели 9 години не беше актуализиран. До 2017 г.

беше в размер на 65 лв., а в продължение на повече от десетилетие преди това е 55 лв. От 2018 г. размерът на ГМД е 75 лв. Това е основната, най-универсална и достъпна социална помощ, която получават хората в абсолютна бедност. Поне някои от тях. И, както е видно, никога не е приоритет на управляващите.

Правото на подпомагане зависи от редица критерии – възрастта, семейното положение, здравословното и имущественото състояние на лицето. Поради това месечните помощи са специфични за всеки отделен случай, като за различните групи граждани се определя диференциран минимален доход (ДМД).

Тук ще отбележим само тези критерии, които най-силно ограничават достъпа на реално социално слаби граждани до подпомагане. Кандидатът трябва да удовлетвори следните условия:

- да не притежава жилище, което може да бъде източник на доходи – това означава, че не бива да обитава повече от нужния му брой стаи; предполага се, че останалите може да отдаде под наем и да преживява с постъпленията от тях;
- да не притежава лични влогове над 500 лв. на член от семейството;
- да не е отказал оземляване;
- да не е продавал или дарявал имоти (къщи, апартаменти, земи, гори – дори и идеална част от тях) в последните 5 години;
- да е регистриран като безработен в дирекция „Бюро по труда“ минимум 6 месеца преди кандидатстването и да не е отказвал предложена му работа;

- ако е в трудоспособна възраст, да полага общественополезен труд по 14 дни в месеца, 4 часа на ден;
- сумата, която би получило едно домакинство/лице от социални помощи, се намалява с размера на евентуално възникнали допълнителни доходи на кандидата.

В допълнение към описаните условия обръщаме внимание и на още една бариера за спиране на нуждаещите се: достъпът до подпомагане се определя не според чистите, а според брутните доходи на кандидатите. Потенциалната помощ се намалява дори с размера на евентуално получените детски надбавки.

От графиката се вижда, че броят на получателите непрекъснато намалява от 2015 г., независимо от лекото увеличение на размера на помощта. И това не е в резултат на масово забогатяване на българите. В тежки материални лишения живеят над 1,4 млн. души, под 23 хил. от тях са получили месечна помощ за издръжка. Средната месечна сума на лице или **семејство** през 2021 г. от тази помощ е 97 лв.

Дори Европейската комисия многократно препоръчва на България да увеличи размера на гарантирания ми-

нимален доход и да увеличи броя на хората, които имат възможност да получават тази по същество единствена месечна помощ за издръжка. **Първата стъпка е помощта да е смислена, което може да стане, ако ГМД е равен на линията на бедност.**

10. КОГАТО СРЕЩУ СОЦИАЛНАТА ПОМОЩ СЕ ПОЛАГА ТРУД, ТЯ ДА Е ПОНЕ В РАЗМЕР НА МРЗ

Гарантираният минимален доход за човек в трудоспособна възраст без увреждания е 75 лв. Срещу нея той трябва да положи 56 часа обществено полезен труд. Средният месечен брой работни часове през 2022 г. е 166. Нека сравним каква е своеобразната „часова ставка“ при получателите на социални помощи и при заетите на минимална работна заплата:

- социално подпомагане (ГМД): 75 лв. / 56 часа = 1,33 лв.
- минимална часова ставка в България: 4,29 лв.

Над три пъти по-евтин е трудът на бедните, които имат нужда от социално подпомагане дори в настоящите нищожни размери, отколкото на работника, който получава минимална работна заплата. Това реално превръща социално слабия в най-ниско платения, най-експлоатиран работник в България.

11. ЕНЕРГИЙНИ ПОМОЩИ ПОНЕ ЗА 300 KWH – КОЛКОТО Е СРЕДНОМЕСЕЧНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ЕДНО ДОМАКИНСТВО

В средата на 2021 г. всички юридически лица – фирми, предприятия, общини, болници, неправителствени организации, детски градини и пр., бяха принудени да излязат на свободния, либерализиран енергиен пазар.

За всички тях това означава да си търсят търговци на ток, с които да сключат договори. За търговците на ток на едро пък означава, че могат свободно да търгуват в чужбина с електричеството, произведено в България. Най-благоприятен е ефектът за европейските предприятия, които развиват дейността си извън нашата страна – те получават възможност да купуват относително по-евтиния български ток.

Либерализацията на енергийния пазар в България в комбинация с други фактори (като намаленото производство на ток от вятър и значително увеличената икономическа активност в ЕС след тежкия период на пандемията от коронавирус) доведе до значителен ръст на цената на електричеството.

Това можеше да се очаква и без неочаквани развития. Когато малък, по-евтин пазар се отвори към по-голям и по-скъп такъв, логично е цените на малкия да се качат, а не тези на големия да паднат. Точно това стана с българския и европейския пазар на електроенергия.

Според поетите от България ангажименти към Брюксел, същото ще започне да се случва от догодина и с домакинствата, които все още са защитени чрез регулираните от КЕВР цени на електроенергията. **Тогава трусовете, на които са подложени българските**

предприятия, ще връхлетят и гражданите. Най-добре е този ангажимент на България да се отмени, но тъй като няма голяма партия с потенциал да управлява, която ще се осмели на подобно решение, **належащо е спешното приемане на определение за енергийна бедност.** Въз основа на него трябва да бъдат предвидени защити за определени групи граждани като например забрана да се прекъсва доставката на електричество през зимата, на хората с увреждания и др.

Още през 2016 г. Световната банка направи проучване и предложи да бъдат приложени две тарифи: по-ниска до определено потребление и пазарна (т.е. чувствително по-висока) над това минимално потребление. Тогава предложението беше със защитена, ниска цена да бъдат първите 150 kWh електроенергия. Но обичайното, средно потребление на българските домакинства беше 300 kWh и едва ли се е променило значително.

Трябва да подчертаем, че бедните домакинства ползват повече електричество от останалите. Защото в масовия случай те живеят в лоши жилищни условия, без стабилна дограма, без изолация, с течачи покриви и не могат да си позволят закупуването на енергийно ефективни уреди.

Такива енергийни помощи не са идентични със съществуващите целеви помощи за отопление, които се изплащат по определени доходни критерии в зимните месеци. Помощите за енергийна бедност би трябвало да се отпускат целогодишно за покриване на базови енергийни нужди.

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

След проведените на 2 октомври 2022 г. поредни предсрочни парламентарни избори със съжаление констатираме, че политическият дневен ред отново не се фокусира около дълго нерешаваните и превръщащи се в хронични социално-икономически проблеми на страната. Ако въобще се стигне до формиране на парламентарно мнозинство, очакванията са то да е скрепено около външнополитически и дори геополитически цели, а не около практични решения, които да подобрят живота на хората.

Ако нещо от вътрешните проблеми все още е на фокуса на определени политически сили, то е превърналата се в банална мантра за „дефицита на правовата държава“. Но удобно се забравя, че със стабилни правови системи и работещи демокрации по правило са социалните държави, които поддържат обществата в състояние на относителна хомогенност и въвличат гражданите в решаването на общите дела. Защото хората там не се чувстват изоставени и излишни.

Но нека обърнем внимание и върху едни други резултати, които са още по-тревожни дори от изборните. На 3 октомври 2022 г. Националният статистически институт оповести предварителни данни от миналогодишното преброяване на населението в Република България. Според изнесената информация само за последните десет години живеещите в страната са намалели с още 844 781 души и в момента наброяват 6 519 789 души. Неутешителна равносметка за резултата от целия преход, в началото на който чакахме появата на 9-милионния българин.

Преди да е изнесена подробна разбивка на данните смело можем да предположим, че главните причини за тъжните резултати от преброяването са намалената раждаемост и нестихващата емиграция, в основата на която пък са социално-икономическите проблеми на страната. Ще припомним, че предишното преброяване бе извършено, когато излизаме от световна финансова и икономическа криза. Днес сме на прага на още по-силна криза – вече не само икономическа, но и енергийна и военна, в която влизаме още по-отслабени и с още по-разделено и фрагментирано общество. Социално-икономически решения, които трябваше да се вземат много отдавна, бяха отлагани за по-добри времена, „когато станем правова държава“. Е, между-временно не станахме нито „социална“, нито „правова“ държава, а вече се прокрадва гори и въпросът дали ще съумеем да запазим държавността си...

Днес, наред с драстично повишаващите се цени и инфлацията, сме изправени пред опасност от затваряне на производства и нарастване на безработицата. Хората очакват приближаващата се зима със засилваща се тревога, стигаща дори до паника. На този фон сме свидетели на безотговорни национални, а вече и европейски политически елити, които се готвят да прехвърлят цялата сметка от повишените военни и енергийни разходи върху работещите хора.

Особена тревога буди намерението за либерализиране на енергийния пазар за вътрешни потребители от началото на 2023 г. В условията на извънредна ситуация оправданието „Така каза Европа!“ не би трябвало да важи. Време е да кажем – „Не на наш гръб!“ Пазарът не е спуснат като гаденост свише, нито от Бога, нито от природните закони. Икономическите правила

се определят от хора и когато не работят в интерес на мнозинството трябва да се променят.

Ако избраните в 48-то Народно събрание са наистина загрижени за страната, както декларират всички от тях, би трябвало да се стреснат от факта, че ще взимат решения за нация със затихващи функции, която само за десет години е намаляла с 11,5% в резултат от погрешни социално-икономически решения. Ако са демократи, като каквито се декларират всички, следва да имат предвид, че са избрани с най-ниската демократична легитимност за цялата нова история на България. На 2 октомври за първи път избирателната активност падна под 40%. Това е така, защото хората разбират, че системата не работи за тях.

И е въпрос на време да поискат друга, особено ако отново видят нежелание за корекции на социално-икономическото устройство на страната, което може да се охарактеризира с три думи – „Болен здрав носи!“